

Evropská cesta a výpověď dopisů

Formování Sidneyho intelektuální osobnosti

Martina Kastnerová

Západočeská univerzita v Plzni

„I will allow you [to do] to me whatever else you will, save hate me.“⁴

25. května roku 1572 pověřila královna Alžběta Philipa Sidneyho, tehdy sedmnáctiletého slibného aristokrata s působivým rodokmenem, aby odjel do zámoří a kultivoval svou znalost cizích zemí a jazyků. Jako synovec hraběte z Warwicku a Leicesteru² a student Shrewsbury Schol a Christ Church v Oxfordu³ vzbuzoval očekávání, pokud jde o jeho roli u dvora i v lokální a zahraniční politice. Krátce poté jej jeho strýc, hrabě z Leicesteru, svěřuje do péče Francise Walsinghama, toho času Alžbětina vyslanec v Paříži.⁴ Jako vyslanec na francouzském dvoře se Sidney stal rovněž svědkem bartolomějské noci,⁵ zřejmě i tato událost přispěla k Sidneyho zainteresovanosti v náboženské politice.⁶ Péče, do níž je ve Francii svěřen, je také příznačná, neboť o několik let později, přesněji roku 1583, se Sidney žení s dcerou Francise Walsinghama, Frances,⁷ a získává v něm tak, a použijme pro správné vyznění anglický termín, *father-in-law*.

Sidney zůstal v Evropě tři roky, zajímal se aktivně o polické záležitosti a získal přátelství i úctu mnoha předních evropských aristokratů a intelektuálů,⁸ nevyjímaje české prostředí. V rámci své evropské cesty pobýval rovněž ve Vídni a před svým návratem do Anglie cestoval též z Vídně přes Prahu,⁹ kde se pravděpodobně skrze Huberta Langueta seznámil s Tadeášem Hájkem z Hájku. V průběhu svého padovského pobytu se Sidney sprátlil i s Michalem Slavatou, baronem z Chlumu a Košumberku.¹⁰

---

1 Hubert Languet Sidneymu, 1. 1 1574. In Kuin 2012, s. 77.

2 Srov. Duncan-Jones, Katherine. „Introduction“. In Sidney 2008, s. viii–ix.

3 Kuin 2012, s. xi.

4 Berry 1988, s. 305.

5 Kuin 2012, s. xi.

6 Zmínky o bartolomějské noci se objevují též v korespondenci Langueta a Sidneyho. Viz Kuin 2012, s. 139, 186, 196.

7 Osborn 1972, s. 509, Duncan-Jones 1991, s. 226–227.

8 Berry 1988, s. 305.

9 Duncan-Jones 1991, s. 65.

10 Později bude doloženo Sidneyho korespondencí.

Francis Walsingham pravděpodobně inicioval právě Sidneyho setkání s Hubertem Languetem, předním politickým a náboženským myslitelem evropského protestantství;¹¹ setkání, které v mnohém utvořilo Sidneyho intelektuální a politickou osobnost. Podle Edwarda Berryho Languet ukazoval v tomto období Sidneymu směr jeho života, doslovně i metaforicky vzato; vystupoval v roli učitele, otce i přítele.¹²

Významným prostředkem intelektuální komunikace, jak ukazuje i tento případ, se stává právě korespondence. V tomto smyslu je v druhé polovině 16. století přímá korespondence hlavním prostředkem komunikace mezi badateli. Jistou alternativou pro sdělování a diskusi nových výsledků jsou sice knihy, avšak jejich nevýhodou je jejich cena, malý náklad i nevelká rychlost šíření informací.¹³ Psaní dopisů je v tomto kontextu vědomou a stylizovanou záležitostí, ať už dopisy mají obsah informativní či literární. V Sidneyho případě převažuje zejména informativní obsah korespondence,¹⁴ jakkoliv v několika málo případech dominuje literární obsah (aluze ukazující znalost Ciceronových spisů, Erasma, Viveše či Justa Lipsia).¹⁵ Skutečnost, že je však pro tuto studii zásadní, je, že Sidneyho korespondence ukazuje jeho zaujetí náboženskými otázkami, tématem vlády, vedení a veřejného údelu.¹⁶ Vypovídající je tento fakt právě proto, že se promítá do pozdějšího Sidneyho díla poetického, v němž vystupuje poezie jako disciplína, která svou podstatou přispívá ke kultivaci mravního ideálu, a má tak nezastupitelný společenský účinek, a to i ve smyslu politickém.

Podle Sidneyho *Obrany básnictví* poezie napodobuje vždy s dvojím účelem: za prvé za účelem vzbuzení libosti (*to delight*), čímž zároveň povzbuzuje a motivuje ke konání dobra, a za druhé za účelem vzdělání a poznání (*to teach*), aby čtenáři věděli, že je to právě dobro, k čemu jsou směřováni.¹⁷ Sidney tím zároveň potvrzuje, že poezie má skutečně moc nás měnit, jelikož dokáže změnit způsob, jakým myslíme, poučit nás o lidské přirozenosti a morálních hodnotách, a proto i ukázat, jak žít.¹⁸ Tak jako obraz každého činu podle Sidneyho povzbuzuje a poučuje mysl, tak ušlechtilý obraz jistých hodnot podnítl mysl, aby po zobrazených hodnotách toužila, a radí jí, jak jich dosáhnout.¹⁹ Nelze zde nespátřovat paralelu se zkušenostmi, jež získává Sidney v průběhu svých evropských cest, v jejichž rámci se často setkává s náboženskými konflikty.

Ovšem nejen poezie samotná, ale v prvé řadě básnickovy ideje přispívají kultivaci mravního ideálu. Sám Sidney se stává podobným symbolickým ideálem pro své současníky. Ostatně Languet od počátku chápe Sidneyho jako možného vůdce protestantské věci v Evropě a snaží se mu k takové roli poskytnout znalosti, dovednosti i kontakty.²⁰ Berry v této souvislosti hovoří na základě Languetových dopisů doslova

11 Duncan-Jones, 1991, s. 71.

12 Berry, s. 306.

13 Smolka 2002, s. 140.

14 Ve většině případů se adresát a pisatel informují o aktuálních politických a osobních událostech, jak bude ukázáno ještě dále na konkrétních případech.

15 Kuin 2012, s. xii-xiii.

16 Tamtéž, s. xiii, xiv-xv, xvii.

17 Sidney 2008, s. 218.

18 Alexander 2008, s. xxvii, xxxi.

19 Tamtéž, s. 231.

20 Berry 1988, s. 307.

o „programové idealizaci“, která přitom velmi dobře odpovídá humanistickému vzoru imitace, v němž se student řídí ideálními vzory, aby utvářel vlastní identitu. Na tomto základě se Sidney musel cítit doslova předurčen k hrdinské budoucnosti.²¹ Languetovo přátelství zároveň klade na Sidneyho morální požadavky — jako by musel naplnit popisovaný ideál, vyrovnat a opětovat idealizované přátelství tím, že se sám zdokonalí ve ctnosti a bude žít v souladu s očekáváním svého okolí.²²

Podstatu intelektuálního přátelství přibližuje Languet ve svém dopise Sidneymu z 1. ledna 1574 takto:

Smím s Tebou svobodně vtipkovat, kárat Tě, obviňovat, přít se s Tebou a psát Ti cokoli, co mi přijde na mysl. [...] Právo přikazuje komukoliv, kdo zavede zákon proti druhému, aby byl připraven, že s ním bude nakládáno podle téhož zákona: a já jsem připraven nejen podřídít se tomu zákonu, jež jsem zavedl pro Tebe, nýbrž dávám Ti svolení činit mi cokoli se Ti zlíbí, s jedinou výjimkou: nenávidět mě nesmíš.²³

Pokud jde o naplnění Languetem líčeného ideálu, byl Sidney nepochybně úspěšný. Jeho smrt a okruh jeho intelektuálních přátel z něj vytvářejí ikonickou a kultovní postavu. Gavin Alexander s jistou ironií poznamenává, že „nejvýznamnější událostí Sidneyho literární kariéry byla roku 1586 jeho smrt v pouhých 31 letech“²⁴ a dále pak vytištění jeho děl, jež za jeho života kolovala pouze v rukopisné podobě, a pokud by Sidney žil, možná by zůstala nevytištěna.²⁵ Fulke Greville a další ze Sidneyho okruhu je tak svým vyprávěním formovali do podoby antického hrdiny.²⁶

Sidneyho význam spočívá zejména v tom, že kultivuje anglickou, národní poezii, jež se tak stává nejen prostředkem znázornění mravního vzoru a společensky užitečnou disciplínou, nýbrž i prostředkem formování národní svébytnosti kulturní i politické. Sidney nemá pochybnosti o potenciálu anglického jazyka, neboť, jak ukazuje ve své *Obraně básnictví* právě anglický jazyk je „nejlépe vhodný k tomu, aby uctil poezii a zároveň jí byl uctíván“.²⁷ Podle Gavina Alexandera jeho význam spočívá právě v tom, že ukazuje anglický jazyk jako jazyk poezie i prózy kvalitní tak, že může konkurovat nejlepším antickým i soudobým dílům.²⁸ V kontextu kultu Sidneyho jakožto „národního básníka“ ovšem stojí za povšimnutí, že přes existenci dobových manu-

21 Tamtéž, s. 308.

22 Tamtéž, s. 310.

23 Hubert Languet Sidneymu, 1. 1. 1574. In Kuin 2012, s. 77. „I am allowed to joke with you freely, to admonish you, accuse you, expostulate with you, and write to you whatever comes into my mind. ... the law commands that anyone who has established a principle of law against another must be prepared to be dealt with according to the same law: I am prepared not only to submit the same law I am imposing upon you, I will allow you [to do] to me whatever else you will, save hate me.“ Přel. M.K.

24 Alexander 2010, s. xix.

25 Tamtéž, s. xix.

26 Duncan-Jones 1991, s. 304.

27 Sidney 2008, s. 248–249. „Most fit to honour poesy, and to be honoured by poesy.“ Přel. M.K.

28 Alexander 2010, s. xxxi.

álů a příruček psaní dopisů v anglickém jazyce, je Sidneyho korespondence vedena převážně v latině a francouzštině, což je ovšem dáno v první řadě adresáty a pisateli dopisů.

Tato studie zamýšlí na základě Sidneyho korespondence prozkoumat jeho vazby k českému prostředí v rámci dobové intelektuální komunikace a v širším kontextu pak ukázat Sidneyho korespondenci jako významný doklad postupně se formující ideje společenského účinku poezie. Abychom se uvedenému záměru přiblížili, je potřeba přijmout metodu příběhu, v němž se ukazují jako neoddelitelné literární kultura, epistolární žánr či intelektuální komunikace; tak, jak se tyto aspekty sbíhají v Sidneyho poetice spojující teorii (filosofii), praxi (morálku) a společenský účinek.

KORESPONDENCE JAKO PROSTŘEDEK INTELEKTUÁLNÍ KOMUNIKACE A SEBEPREZENTACE

„But beware of falling into the school of thought of those who believe that the greatest good lies in the imitation of Cicero, and waste their whole lives on it.“²⁹

Jak bylo zmíněno, korespondence je v 16. století dominujícím prostředkem intelektuální komunikace. V této době tak vzniká nespočet dopisů, obzvláště imitací klasických vzorů, a také celá řada příruček a manuálů o psaní dopisů, a to i v národním jazyce. Korespondence v renesanci, resp. raném novověku, v sobě zahrnuje několik aspektů i protichůdných momentů. V první řadě není vždy možné odlišit hranici osobní a veřejné komunikace, a to s ohledem na častou stylizaci. Judith Rice Hendersonová má za to, že poněkud obtížná, resp. nejednotná situace byla dána tím, že renesance zdělila dvě protikladné teorie psaní dopisů: dopis chápaný jako konverzace s rodinou či přáteli a proti tomu dopis jakožto oficiální dokument.³⁰ Humanistický dopis bývá často fiktivní nebo řekněme „inscenovaný“, napodobuje skutečný dopis, aby dosáhl uhlazeného a pečlivě vypočítaného účinku.³¹ Dopisy byly používány jako dokumenty, ale rovněž byly i aktivně utvářeny, aby formovaly (uvědomělou) roli jedinců, jejich vzájemných vztahů a pověsti, nejen pokud jde o rozvoj nového myšlení a rozšíření idejí, ale také řízení společenského a politického života.³²

Teorie psaní dopisů se pochopitelně neobjevuje až v renesanci. V této době již existuje dobře zavedená středověká disciplína známá jako *ars dictaminis*, jejíž zrod lze vysledovat až ke spisům mnicha Alberica z Monte z pozdně 11. století. Tato disciplína chápala psaní dopisů jako rétorické umění a rozvíjela normativní, formální vzory pro jednotlivé žánry dopisů.³³ Právě rétorický aspekt korespondence je renesancí imitován ve vcelku výrazné míře. Specifickým druhem dopisů, ovšem co do četnosti výrazným, jsou pak doporučující dopisy, které píšící mecenáši ve prospěch svých kli-

29 Hubert Languet Sidneymu, l. 1. 1574. Kuin 2012, s. 78.

30 Henderson 2002, s. 17. Dnes obvykle používáme termíny „veřejný“ (public) a „soukromý“ (private).

31 Boutcher 2002, s. 137.

32 Tamtéž, s. 163.

33 Stewart — Wolfe 2004, s. 21.

entů. Jistým paradoxem se ovšem v tomto případě stává, že patron podléhá naléhání umělce, aniž je přesvědčen o jeho schopnostech, a proto je tak nucen své doporučení „kódovat“, aby uvedl své skutečné mínění a zároveň neurazil klienta.³⁴ Nicméně spjatost korespondence s patronátem ukazuje, nakolik jsou pro renesanční literární kulturu významné oba tyto fenomény.

Za pozornost stojí též rozšiřující se význam korespondence, obzvláště v národním jazyce, pro formující se sebevyjádření žen intelektuálek, resp. aristokratek. Podle Leonie Hannanové se sociální praxe psaní dopisů stala kritickým ústím vyjádření těch žen, které si přály prožít plný myšlenkový život.³⁵ Gramotnost se šířila ve střední třídě, a jejím nejvýraznějším projevem bylo právě čtení mezi ženami.³⁶ Jakkoli stále do jisté míry přetrvává elitní latinská kultura, vstup lidového jazyka do literární kultury je významný.³⁷ Význam korespondence pro kultivaci národního jazyka dokládají i vznikající manuály pro psaní dopisů. Podle Webstera Newbolda tyto manuály představují směs epistolární tradice, pokud jde o způsoby, jimiž jejich autoři hledají, jak zajistit praktickou pomoc, která by byla pro čtenáře zároveň atraktivní. Prezentováním humanistické teorie a vzorových dopisů, výukou stylu, dramatickými konfrontacemi komerčních a rodinných zájmů střední třídy představují spoj mezi starší teorií a budoucími trendy v literární produkci.³⁸

Mezi nejvýznamnější řečnické příručky patří zejména *The Enimie of Idleness* Williama Fulwooda z roku 1568, jež je de facto překladem francouzského originálu, a *The English Secreterie* z roku 1586, jehož autorem je Angel Day a jenž sice vychází z Erasma Rotterdamského, ale více než stovka vzorových dopisů jsou originály.³⁹ Oba spisy čerpají z široké latinské tradice psaní dopisů a představují jak teorii, tak příklady.⁴⁰

Pokud jde o praktickou stránku psaní dopisů, obvyklým formátem byl přeložený arch papíru, tzv. *bifolium*, k záruce autentičnosti pak sloužila pečeť, nikoli podpis.⁴¹ Právě otázka pravosti dopisů nebyla ryze formální, protože samotný přenos dopisů byl vcelku nejistou záležitostí. Pokud to bylo možné, dopisy byly svěřeny příbuznému, příteli či cestujícímu do místa určení. Pokud se taková možnost nenabízela, dopisy byly poslány prostřednictvím obchodní komunikační sítě nebo Imperial postal service (v Anglii Royal postal service), ovšem důvěrné informace se těmito sítím obvykle nesvěřovaly.⁴² Ostatně Stewart a Wolfe hovoří o tehdejší poštovní síti příznačně jako o „*postal system*“, tj. síti, která skutečný systém v dnešním slova smyslu postrádala.⁴³

Referování ke klasickým vzorům se objevuje explicitně i v Sidneyho korespondenci, zejména v dopisech, jež si vyměňuje s Hubertem Languetem. Ostatně kore-

34 Ilardi 1987, s. 1127–1128.

35 Hannan 2013, s. 1.

36 Newbold 2008, s. 271.

37 Newbold 2008, s. 267–268.

38 Tamtéž, s. 300.

39 Tamtéž, s. 270.

40 Tamtéž, s. 272. Srov. také Stewart — Wolfe 2004, s. 23, 25.

41 Kuin 2012, s. xiii, xix.

42 Tamtéž, s. xx.

43 Srov. Stewart — Wolfe 2004, s. 121.

spondence v tomto kontextu slouží též humanistickému ideálu přátelství, jehož jsou dopisy ústředním, byť do značné míry stylizovaným projevem. V Languetových dopisech Sidneymu nalézáme nejen odkazy na Ciceronovy úvahy, ale také souvislost s petrarkovskou rétorikou.

Například ve svém dopise z 24. prosince 1573 Languet připomíná Sidneymu význam praktického tréninku psaní dopisů, obzvláště při pobytu v cizině, který tomuto úsilí poskytuje výhodné podmínky. Rovněž připomíná (příznačně) podstatnou roli korespondence, jejímž prostřednictvím lze kultivovat přátelství s mnoha cizinci, a takto získané přátelství tak doslova učinit nesmrtelným.⁴⁴

Podle Berryho právě Sidneyho akceptace ideálu přátelství je zdrojem jeho sebe-definování. Realizací role přítele nejen že vymezuje svůj vztah k Languetovi, nýbrž identifikuje ho i s ústředním ideálem humanistické kultury. Když Sidney odpovídá na Languetovu idealizující lásku oddaným přátelstvím, přijímá tím nejen Languetův idealizovaný obraz sebe sama, ale zároveň i humanistický ideál přátelství ztělesněný v Ciceronově konceptu přátelství.⁴⁵

V dopise z 1. ledna 1574 na Ciceronův vzor Languet explicitně odkazuje. Doporučuje Sidneymu právě Ciceronovy dopisy přátelům jako vhodný model pro trénink latinského stylu, nejen s ohledem na eleganci Ciceronova jazyka, ale i na jeho závažný obsah. Zmiňuje též konkrétní metodu, jíž lze pro nácvik stylu použít. Spočívá v překladu vybrané pasáže z latiny do jiného jazyka, a pak znovu zpět do latiny, čímž student zjistí, nakolik se přiblížil Ciceronově stylu.⁴⁶ Na druhou stranu i zde Languet varuje před neautentickou imitací:

Vyvaruj se však toho, aby ses připojil k názorům těch, kteří věří, že největší prospěch spočívá v nápodobě Cicerona a promarní tímto úsilím celý svůj život.⁴⁷

V pozdějším dopise z 19. února 1574 nicméně Languet doporučuje Sidneymu též studium řeckého jazyka, obzvláště Plútarcha. Zmiňuje i Aristotela jako skvělého autora, jehož jazyk je nicméně pro studium a nápodobu příliš hutný, a tudíž méně vhodný.⁴⁸ Připomínku své znalosti ciceronského vzoru si Languet ovšem neodpustí ani v osobních poznámkách Sidneymu. V dopise z 28. listopadu 1577 říká:

Jednou se kdosi ptal, jaká z Ciceronových řečí je nejlepší. A bylo mu řečeno, že nejlepší je vždy ta nejdější. A totéž soudím i o Tvých dopisech.⁴⁹

---

⁴⁴ Kuin 2012, s. 69.

⁴⁵ Berry 1988, s. 316, 320.

⁴⁶ Hubert Languet Sidneymu, 1. 1. 1574. In Kuin 2012, s. 77.

⁴⁷ Hubert Languet Sidneymu, 1. 1. 1574. In Kuin 2012, s. 78. „But beware of falling into the school of thought of those who believe that the greatest good lies in the imitation of Cicero, and waste their whole lives on it.“ Přel. M.K.

⁴⁸ Hubert Languet Sidneymu, 19. 2. 1574. In Kuin 2012, s. 123.

⁴⁹ Hubert Languet Sidneymu, 28. 11. 1577. In Kuin 2012, s. 791. „Someone, asked which of Cicero's speeches he thought the best, answered that he thought the best was the longest. This is what I think of your letters.“ Přel. M.K.

Dopis se tedy ukazuje jako významné médium plnící nejen sdělnou, informativní funkci, ale zároveň jako místo intelektuálního setkání a komunikace. Význam tohoto komunikačního prostředku proniká i do jiných žánrů. Lisa Hopkins upozorňuje na důležitou úlohu a časté použití dopisů v renesančním dramatu, obzvláště v Shakespearových vrcholných tragédiích (*Hamlet*, *Othello*, *Macbeth*, *Král Lear*), v nichž dopisy hrají nepostradatelnou úlohu v rozvoji zápletky či odhalení skrytých pravd.⁵⁰ Výše bylo zmíněno nebezpečí, které spočívalo v dopravě dopisů, náchylných k zachycení či padělání. Reálnou podobu takové nebezpečí nabývá v podobě dopisu, který doprovází Rosencrantze a Guildensterna při jejich cestě s Hamletem do Anglie. Hamlet však intriky odhalí, dopis vymění a přivede tak k záhubě původní iniciátory, Rosencrantze a Guildensterna.⁵¹ Shakespearovo použití dopisů v těchto hrách pokrývá podle Hopkinsové celou vzdálenost mezi dvěma póly: dopisem jako specifickým a významným dokumentem odhalujícím více, než si pisatel uvědomuje, a dopisem, který je charakteristický nikoli svým textem, ale gestem, invokací komunikace, jež podtrhává složitosti komunikace, jejíž akty jsou spíše náznakem než explikací.⁵² Ostatně Berry ukazuje jistou podobnost mezi inscenováním rolí v dopisech a mužskými převleky hrdinek Shakespearových komedií; obojí nabízí mnoho příležitostí pro emocionální dvojnáčnost.⁵³

Jako nejvýznamnější se ukazuje role dopisu jakožto prostředku intelektuální komunikace a navazování i udržování intelektuálních přátelství, obzvláště těch, která jsou získána v cizině či je jejich adresátem osoba místně vzdálená. Tím se zároveň dostává do popředí role dopisu v přenosu a oběhu vědění. Termíny, které jsou v této souvislosti používány, jsou např. Greenblattův výraz *negotiations*⁵⁴ či *transmission*.⁵⁵ Součástí těchto procesů bývá proces iniciace (*initiation*). Na potřebu uvědomění si iniciačního kontextu k pochopení Sidneyho vztahu s Hubertem Languetem ostatně upozorňuje též Berry.⁵⁶

SIDNEYHO CESTA PO EVROPĚ

„When the right virtuous Edward Norton and I were at the Emperor’s court together, we gave ourselves to learn horsemanship of John Pietro Pugliano, one that with great commendation had the place of an esquire in his stable. [...] I came to him, I think he would have persuaded me to have wished myself a horse.“⁵⁷

Sidneyho cesta pokrývala široký okruh Evropy, odjíždí v září roku 1572 do Paříže a navštíví řadu míst: Štrasburk, Heidelberg, Frankfurt, Vídeň, Benátky, Padovu a další. U císařského dvora také získává lásku k jezdeckému umění,⁵⁸ které zmiňuje v počátku

50 Hopkins 2002, s. 5.

51 Srov. Shakespeare 2011, s. 1076–1077. Hopkins 2002, s. 8.

52 Hopkins 2002, s. 11–12.

53 Berry 1988, s. 311.

54 Greenblatt 1989.

55 Chiari 2015.

56 Berry 1988, s. 306.

57 Sidney 2004, s. 3.

58 Duncan-Jones 1991, s. 63.

své *Obrany básnictví* a jež bylo v metaforické rovině inspirací i pro Sidneyho metodu výkladu.⁵⁹

V rámci své cesty podnikl Sidney i řadu kratších výjezdů, jedním z nich byla v srpnu 1573 návštěva Maďarska, při níž jej doprovází botanik Charles de l'Ecluse, jehož potkal ve Vídni jako zahradnického odborníka Maxmiliána II.⁶⁰ Charles de l'Ecluse byl toho času nejvýznamnějším a nevlivnějším botanikem a právě roku 1573 byl Maxmiliánem jmenován do čela císařské zahrady ve Vídni. O tři roky později jej nicméně Maxmiliánův nástupce Rudolf II. propouští. Charles de l'Ecluse patřil do okruhu přátel Languetových a také rodiny Camerariových.⁶¹ V dopise z 28. listopadu 1577 zmiňuje de l'Eclusovo propuštění i Languet, přičemž nepochybuje, že jeho důvodem bylo de l'Eclusovo náboženské vyznání.⁶² Sidneyho potkal ve Vídni a posléze mu poslal kopii své první a vlivné studie o španělské flóře *Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatarum historia*.⁶³ Ve svém dopise z 28. května 1576 Ecluse vyjadřuje své potěšení, že Sidney obdržel jeho dopis z 21. dubna s kopií jeho knihy, a zejména že Sidneyho zaujala.⁶⁴ Za pozornost jistě stojí i Sidneyho setkání s Cesarem Pavemem, který žil v Benátkách a byl blízkým přítelem básníka Bernarda Tassa (otce známějšího Torquata Tassa).⁶⁵ Tento kontakt dokládá i jejich pozdější korespondence.⁶⁶

Sidneyho cesta po Evropě zároveň nepochybně formovala jeho smýšlení o náboženských otázkách, zejména pod vlivem Languetovým. Skrze Langueta se tak setkává s tezemi Melanchthonovými i osobností Philippa Duplessis-Mornay.⁶⁷ Stillman vidí souvislost s Melanchthonovým optimistickým výkladem výmluvnosti v Sidneyho zájmu o intencionalitu, jasnost a koherenci v jeho úvahách o výřečnosti poezie, a dále ve sdílené epistemologii vrozených idejí jako vysvětlení původu a inherentní síly poetických obrazů. Sidney díky této inspiraci pochopil výřečnost (a tedy potažmo poezii) jako přemostující náboženské a světské řečnictví, odtud pak pro něj plyne jeho význam v náboženské a politické sféře. Hodnota poezie v tomto smyslu tkví v povznesení sebe-vědění a její síla spočívá v osvobození veřejné sféry od tyranie ná-

59 Srov. Sidney 2008, s. 212.

60 Duncan-Jones 1991, s. 65.

61 Kuin 2012, s. xlii. Joachim Camerarius ml. a Philipp Camerarius, oba významní občané norimberští. Spolu s mladším bratrem Ludwigem a otcem Joachimem st. byli Languetovými přáteli. (Kuin 2012, s. xxxvii.)

62 Hubert Languet Sidneymu, 28. 11. 1577. In Kuin 2012, s. 797.

63 Kuin 2012, s. xlii.

64 Charles de l'Ecluse Sidneymu, 28. 5. 1576. In Kuin 2012, s. 680–681. V tomto dopise je zmíněn též Hubert Languet a Tadeáš Hájek. K tomu však později. Zájem o botaniku je spojuje i s Hájkem, byť jeho motivace je dána spíše jeho pozicí lékaře. Hájek je v tomto kontextu konečně také autorem pojednání o pivě (v digitalizované podobě k dispozici např. v Národní knihovně ČR).

65 Duncan-Jones 1991, s. 79–80.

66 Viz Kuin, s. 565, 615.

67 Příznačné je, že právě Mornayův spis *A Discourse of Life and Death* je do velké míry reakcí na masakr bartolomějské noci, který nepochybně ovlivnil též Sidneyho smýšlení o náboženských otázkách a možnostech poezie. Vypovídající je rovněž fakt, že tento spis z francouzštiny do angličtiny překládá právě mladší sestra Philipa Sidneyho — Mary Sidney Herbert, hraběnka z Pembroke.

boženských válek.⁶⁸ Stillman na tomto základě přisuzuje Sidneyho poetice veřejnou a politickou motivaci,⁶⁹ což je v souladu s obrazem, jež se snažím vylíčit.

V tomto kontextu je příznačné, že s Melanchthonem si dopisuje i Tadeáš Hájek z Hájku, který se ostatně otevřeně hlásil k protestantsky orientovaným českým bratřím, což nejspíše vedlo ke zhoršení jeho pozice lékaře na císařském dvoře i jeho úvahám opustit Prahu a odjet do ciziny.⁷⁰ Hájek vedl korespondenci s řadou dalších osobností, mezi ty nejvýznamnější (i co do četnosti dopisů) patří Tycho de Brahe. Právě Hájkův spis o nové hvězdě z roku 1572 se stal významným i pro vědeckou kariéru Tychona de Brahe. Hájek věřil, že komety a vesmírné jevy mají význam pro lidský život, později nicméně (s ohledem na své náboženské smýšlení) je chápal jako jistá božská napomenutí za lidské hříchy. Proto podle něj není možné způsoby božského trestu předjímat, ale všemocný Bůh může zmírnit trest v případě kajícího světa.⁷¹

Korespondence mezi Hájkem a Brahem byla zahájena roku 1576, po jejich setkání v Řezně na korunovaci Rudolfa II., a trvala až do jejich smrti.⁷² Hájek mimo jiné doporučil Brahovi jako asistenta matematika a astronoma Paula Witticha z Vratislavi, který byl zároveň blízkým přítelem humanistického polyhistora Andrease Duditha,⁷³ jenž si pilně dopisoval i s Hájkem. Právě Dudith hledal pro Hájka uplatnění v cizině po zhoršení jeho pozice u dvora, pomoc zde nabízí právě Brahe, jenž Hájka zve do Dánska a nabízí mu pozici lékaře. Hájek nicméně na pozvání reaguje až po delší době a nakonec odmítá s tirádou o vlastní nedocenené důstojnosti, což svědčí jak o jeho povaze, tak jeho evropském věhlasu.⁷⁴

PHILIP SIDNEY A ČESKÉ PROSTŘEDÍ⁷⁵

„Not only those who want to rule must learn to dissemble: those also who want to serve princes in such a way as to have some fruit of their labours — something, I and Thaddeus have not yet learnt...“⁷⁶

Tadeáš Hájek byl rovněž přítelem Languetovým, jehož potkal v roce 1553. Následně u něj Languet nachází útočiště při všech svých pražských pobytech.⁷⁷ Předpokládá se,

68 Stillman 2008, s. ix–xi.

69 Tamtéž, s. 30.

70 Smolka 2002, s. 147.

71 Vetter 1923, s. 51.

72 Smolka 2002, s. 141.

73 Dudithovi Hájek věnuje právě svůj spis o „Nova Casiopeiae“ z roku 1572. (Kuin, s. xliv.)

74 Smolka 2002, s. 146–148.

75 Tato studie čerpá z prvního současného kompletního kritického vydání Sidneyho korespondence: Kuin, R. (ed.) *The Correspondence of Sir Philip Sidney*, Vol. I, II. Oxford: Oxford University Press, 2012. Dále bylo přihlédnuto k materiálům dostupným v Národní knihovně ČR a Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni.

76 Hubert Languet Sidneymu, 13. března 1575. In Kuin 2012, s. 411.

77 Kuin 2012, s. xliv.

že právě skrze Langueta došlo k seznámení Hájka a Sidneyho, nejspíše při jeho cestě z Vídně přes Prahu před jeho návratem do Anglie na jaře roku 1575.⁷⁸ Ostatně Languet ve svých dopisech chválí právě Sidneyho zájem o astronomii. Ve svém dopise z 1. ledna 1574 tvrdí, že ti, kteří jsou zcela neznalí astronomie, nemohou nikdy rozumět ani geografii. A ty, kteří čtou historické knihy bez znalosti geografie, pak přirovnává k poutníkům, již cestují za tmy.⁷⁹ Ovšem na druhou stranu o něco později, v dopise z 22. ledna téhož roku, chválí Sidneyho odhodlání získat základy astronomie, nedoporučuje mu však pronikat do této disciplíny hlouběji, neboť je podle Langueta příliš složitá a na oplátku mnoho nenabízí.⁸⁰

Přímá korespondence mezi Tadeášem Hájkem a Philipem Sidneyem zachována není, Hájkovo jméno, dokládající kontakt mezi nimi, se nicméně v Sidneyho korespondenci objevuje, stejně jako jména Hájkových synů Jana (Johannes) a Šimona (Simeon). Všichni tři Hájkovi synové (kromě výše zmíněných ještě Jiří) studovali pod záštitou Sidneyho a jeho bratra Roberta na Christ Church, Jan v roce 1575 a druzí dva o několik let později.⁸¹ Jméno Hájkových se objevuje jednak v již zmíněných dopisech Languetových a Charlese de l'Ecluse, dále pak též v dopisech Jeana Lobetta, rovněž Languetova přítele, který vyučoval právo na Štrasburské akademii,⁸² a Roberta Dorsetta, který působil jako kanovník a kvestor právě na Christ Church, a to od roku 1571 do své smrti v roce 1580. Právě Dorsett byl pověřen dohledem nad Robertem Sidneyem, jeho přítelem Edwardem Montagu a jejich společníky Rowlandem Whitem a Janem Hájkem v době jejich studia na Oxfordu.⁸³ Korespondenci s ohledem na příjemce dopisů vede Sidney francouzsky (Charles de l'Ecluse, Jean Lobbet) či latinsky (Hubert Languet, Jean Lobbet, Robert Dorsett); latina zde tedy stále funguje jako univerzální komunikační jazyk.

Jméno Tadeáše Hájka je zmíněno ve třech dopisech: v již zmiňovaném dopise Charlese de l'Ecluse, který píše Sidneymu 28. května 1575; dále pak v Languetově dopise Sidneymu z 13. března 1575 a konečně v dopise Jeana Lobbeta Sidneymu ze 7. prosince 1574. V Lobbettově dopise zazní Hájkovo jméno pouze v souvislosti s jeho synem Janem: Lobbet vyjadřuje souhlas s jeho studiem v Anglii pod Sidneyho záštitou:

Pokud jde o záležitost syna pana Tadeáše, souhlasím, s ohledem na důvody, které jste uvedl.⁸⁴

Vyjadřuje zde konvenční potěšení, že se mu ze Sidneyho úst dostává potvrzení o jeho dobrém zdraví, zároveň zmiňuje politování nad indispozicí Languetovou (ač ironicky dodává, že bolest zubů by mu neměla zabraňovat ve psaní). Vrací se též k nábožensko-politické situaci a hovoří o neutěšeném stavu francouzského dvora, který je plný

78 Duncan-Jones 1991, s. 65.

79 Hubert Languet Sidneymu, 1. ledna 1574. In Kuin 2012, s. 78.

80 Hubert Languet Sidneymu, 22. ledna 1574. In Kuin 2012, s. 95–96.

81 Srov. Kuin 2012, s. xliv a dále zmíněná korespondence.

82 Kuin 2012, s. xlix.

83 Tamtéž, s. xli.

84 Jean Lobbet Sidneymu, 7. 12. 1574. In Kuin 2012, s. 356. „As for what you write about the son of Master Thaddeus, I agree, for the reasons you give.” Přel. M.K.

sporů, a Jindřich VIII. není stále s to je urovnat, což má Lobbet za přetrvávající důsledek bartolomějské noci.⁸⁵

Hubert Languet už je ve svých vyjádřeních o Tadeáši Hájkovi konkrétnější. V rámci obvyklého popisu politické situace zmiňuje dále chystaný český sněm a dlouhé vyjednávání o finanční podpoře a náboženském uspořádání v Čechách, související s korunovaci Rudolfa českým králem. Právě této souvislosti zmiňuje „našeho přítele Tadeáše“,

...který se v této záležitosti zachoval jako muž. Bezpochyby se tak znelíbí těm, kteří jsou u dvora nejvlivnější, a možná i císaři samému. Nejen ti, kteří chtějí vládnout, se musí naučit přetvařovat, ale i ti, kteří chtějí sloužit vladařům a mít ze svého úsilí prospěch... a to je to, co jsme se ani já, ani Tadeáš dosud nenaučili...⁸⁶

Charles de l'Ecluse ve svém dopise píše, že Tadeáš Hájek (Dr. Thaddeus) před třemi týdny opustil město, aby doprovázel římského krále (tj. císařova syna Rudolfa) do Prahy, a že Hájkovi předal Sidneyho pozdravy prostřednictvím dopisu.⁸⁷

Četněji se pak v Sidneyho korespondenci objevuje jméno Jana Hájka, který byl ostatně věkem Sidneymu a jeho bratru Robertovi blíže, stejně jako měl věkově blíže k Tadeáši Hájkovi spíše Hubert Languet. Jméno Jana Hájka je zmíněno celkem v sedmácti dopisech ze stejného okruhu, tj. Sidney, Languet, Lobbet a Dorsett. Zprávy, jež si pisatelé vyměňují, se de facto ve všech případech vztahují ke studiu Jana Hájka, nejdříve domluvě a realizaci jeho studia.⁸⁸ V dalších dopisech žádá Lobbet, který zřejmě celou záležitost zprostředkoval, zprávu o stavu studia mladého Hájka,⁸⁹ v dopise z 31. května 1575 pak vyjadřuje konvenční formou poděkování za Sidneyho podporu Jana Hájka:

Pokorně děkuji, že jste tak dobře přijal syna doktora Tadeáše, a za vaši ochotu učit ho dovednostem a dobrým věcem. Oznamil jsem to jeho otci, který bude vděčný, což je jediné odstatněné.⁹⁰

Další zprávy se již vztahují k provozním záležitostem Hájkova studia,⁹¹ zejména pak k neutěšenému stavu jeho studia. V dopise z 23. ledna 1576 Robert Dorsett podává zprávu o studiích všech mladých mužů. Robert Sidney se knihám věnuje „s velkým potěšením a ke svému prospěchu“, stejně tak je studiu oddán i Montagu. Na druhou

85 Jean Lobbet Sidneymu, 7. 12. 1574. In Kuin 2012, s. 355–357.

86 Hubert Languet Sidneymu, 13. 3. 1575. In Kuin 2012, s. 411. „Our friend Thaddeus is behaving in this business like a man. He will doubtless be unpopular with those who are most powerful at Court, and perhaps even with the Emperor himself. Not only those who want to rule must learn to dissemble: those also who want to serve princes in such a way as to have some fruit of their labours — something, I and Thaddeus have not yet learnt...” Přel. M.K.

87 Charles de l'Ecluse Sidneymu, 28. 5. 1576. In Kuin 2012, s. 681.

88 Jean Lobbet Sidneymu, 6. 4. 1575, s. 421, 7. 4. 1575, s. 424–425. In Kuin 2012.

89 Jean Lobbet Sidneymu, 25. 7. 1575, s. 490, 22. 11. 1575, s. 571. In Kuin 2012.

90 Jean Lobbet Sidneymu, 31. 5. 1575. In Kuin 2012, s. 438. “I humbly thank you for having so well received the son of Doctor Thaddeus and for your readiness to have him learn the virtues and good things. I have reported this to his father, who will be grateful to you as is only reasonable.” Přel. M.K.

91 Robert Dorsett Sidneymu, 2. 6. 1575. In Kuin 2012, s. 443–444.

stranu však Jan Hájek upíná své snahy ke dvorské službě a to ho od studia vzdaluje.⁹² V podobném duchu Dorsett pokračuje i ve svém dopise z 21. března téhož roku a doporučuje Sidneymu, aby pro Jana hledal místo u dvora, „což je ostatně to, po čem touží“, neboť zdá se jeho povaha není předurčena k vyššímu vědění.⁹³ Tyto zprávy předává Sidney zprostředkovaně i Tadeáši Hájkovi, jednak skrze Langueta („Synovi doktora Tadeáše se daří dobře, ale jeho povaha je vzdálená studiu.“⁹⁴) a také Jeana Lobbeta. Lobbet i Languet na informace o velmi vlašném vztahu ke studiu mladého Hájka reagují. Languet má za to, že je nemoudré, nesnaží-li se Jan Hájek ve studiu, neboť v možnosti svých rodičů nemůže vkládat příliš velké naděje.⁹⁵ Lobbet by nicméně rád usiloval o nápravu Hájkovy povahy:

Mrzí mě, že Vás Jan Hájek svými studijními výsledky neuspokojuje. [...] Neměli bychom se trápit tím, že se jeho povaha přičí studiu, ale spíše jeho povahu napravit a studiu ji naklonit. Chlapci jeho věku jsou neschopni správného úsudku ohledně toho, co je pro ně užitečné. Potřebují pozorné učitele, kteří je přinutí, pokud je to potřeba. Ale už jste pro něj udělal tolik (jak ostatně on sám upřímně a po zásluze ve svých dopisech tvrdí), že jeho otec vám bude více než zavázán.⁹⁶

Ve své monografii o Sidneym reflektuje tyto události též James Osborn, zmiňující mladého Jana Hájka, který „se pobláznil návštěvou alžbětinského dvora“, což vedlo k jeho odmítání studia.⁹⁷

Poslední dopis, který se k Janu Hájkovi vztahuje, píše Lobbet Sidneymu 1. října 1581. Informuje zde Sidneyho o úspěšném dokončení studií jeho bratra Roberta a zmiňuje Jana Hájka, s nímž Robert Sidney strávil rok a půl a zanechal ho na Christ Church dobře zaopatřeného. Podle Lobbeta nakonec mladý Hájek zamýšlí ve studiu pokračovat, neboť si to jeho situace vyžaduje a otec přeje. Jakkoli zřejmě Hájkovo soustředění na studium či jeho nadání pro ně nebylo vysoké, projevil zjevně vděčnost za podporu Sidneyových. Lobbet si je jist, že „pokud byste ho kdykoli potřebovali, s čímkoliv rád a nadšeně poslouží“.⁹⁸

Ve třech dopisech lze nalézt rovněž jméno druhého Hájkova syna, Šimona, který byl pravděpodobně zaujat studiem více, neboť později aktivně vstupuje do rodinného podniku, zmínky v Sidneyho korespondenci o něm jsou nicméně pouze marginální.⁹⁹

92 Robert Dorsett Sidneymu, 23. 1. 1575/6. In Kuin 2012, s. 622.

93 Robert Dorsett Sidneymu, 21. 3. 1575/6. In Kuin 2012, s. 652.

94 Sidney Languetovi, 21. 4. 1576. In Kuin 2012, s. 659.

95 Hubert Languet Sidneymu, 28. 5. 1576. In Kuin 2012, s. 678.

96 Jean Lobbet Sidneymu, 15. 5. 1576. In Kuin 2012, s. 666–667. „I am sorry that Johannes Hájek is not satisfying you in his studies. [...] We should not worry that his temperament detests letters, but rather try to cure its doing so. For boys of that age are incapable of judging what is useful to them. They need teachers to be vigilant and to give them a push if necessary. But you have certainly done so much for him (as he himself in his letter to me earnestly and deservedly proclaims) that his father may be more than obliged to you on his behalf.“ Přel. M.K.

97 Osborn 1972, s. 428.

98 Jean Lobbet Sidneymu, 1. 10. 1579. In Kuin 2012, s. 1037.

99 Je zmiňován jako společník Roberta Sidneyho a Rowlanda Whita. Hubert Languet Sidneymu, 24. 5. 1579,

Vazbu k českému prostředí zde ovšem nezastupuje pouze osobnost Tadeáše Hájka z Hájku, nýbrž i nijak zvláště významného šlechtice Michala Slavaty, barona z Chlumu a Košumberku. Michal Slavata (1554–1577) byl čtvrtým dítětem Diviše Slavaty, který konvertoval k utrakvistickému protestantismu. Jeho protestantská orientace je zde vyprávějí. Slavata studoval ve Wittenbergu a později v Padově, kde se se svým přítelem Fabianem von Dohna 31. května 1574 zapletl do padovských studentských výtržností.¹⁰⁰ Zapojení Slavaty ve studentských nepokojích zmiňuje ve svém dopise Sidneymu též baron Dohna.¹⁰¹ Roku 1575 s Dohnou odjíždí do Paříže, Ženevy a Besanconu, v březnu roku 1576 přijíždí do Londýna, kam je uveden Walsinghamem a Bealem.¹⁰²

Sidney se se Slavatou seznámil právě v Padově. Ve svém dopise Languetovi z 15. ledna 1574 hovoří o svém seznámení s hrabětem Hanau a baronem Slavatou, nazývá je „mladými muži těch nejlepších vlastností“, a odkazuje na přátelství, jež chová k Languetovi:

Když jsem s nimi, což mi činí to největší potěšení, pokaždé myslím na velkou lásku, jíž ke mně chováte Vy, kdož jste již prokázal velkou a nezaslouženou péčí mým záležitostem a zájmům.¹⁰³

Languet na tento dopis reaguje 5. února téhož roku a vyjadřuje své potěšení nad tím, že přátelství s hrabětem Hanau rozkvetlo a „baron Slavata je třetím v jejich spolku“, a v odkazu na Cicerona dodává, že „přátelství je solí i kořením života“.¹⁰⁴ Slavata zjevně usiluje o udržení Sidneyho přátelství a korespondenci v tomto smyslu vnímá jako vhodný prostředek. 8. října téhož roku mu z Paříže píše:

Naše přátelství, k němuž jsem přišel díky jedinečné laskavosti a neobvyklé chvále Vašich schopností a vzdělání, nikoli vlastní zásluhou, vyžaduje, abych je posílil pokračující korespondencí, a udržel tak neutuchající úctu.¹⁰⁵

Ve svém dopise dále vysvětluje důvody poněkud opožděně projevené úcty a popisuje tehdejší politické události i soukromé záležitosti. Zároveň zmiňuje svůj plán vydat se na jaře do Anglie a se Sidneym se setkat.¹⁰⁶ Tento svůj záměr také Slavata uskutečnil. Se Sidneym se tedy setkává při svém pobytu v Anglii, o němž Sidney Languetovi též re-

---

s. 912, 14. 10. 1579. In Kuin 2012, s. 924.

100 Kuin 2012, s. lviii.

101 Baron Dohna Sidneymu, 31. 5. 1574. In Kuin 2012, 235–236.

102 Kuin 2012, s. lviii.

103 Sidney Languetovi, 15. 1. 1573/4. In Kuin 2012, s. 91. „When I am with them — which gives me the greatest pleasure — I always think of your enormous love for me, you who have shown such great and undeserved care both for me and for my affairs and interests.” Přel. M.K.

104 Hubert Languet Sidneymu, 5. 2. 1574. In Kuin 2012, s. 110.

105 Michal Slavata Sidneymu, 8. 10. 1575. In Kuin 2012, s. 535–536. „Our friendship (to which I have come through your singular kindness and because of the uncommon praise of your virtue and learning, but in no way through my deserving) demanded that I make it stronger and closer by continual writing and by holding you in perpetual respect.” Přel. M.K.

106 Michal Slavata Sidneymu, 8. 10. 1575. In Kuin 2012, s. 535–536.

feruje ve svém dopise z 21. dubna 1576. I zde Slavatovi projevuje přátelský vztah a podle svých slov se k němu snaží chovat natolik vstřícně, aby cítil, že je vítán, a byl by mu projevili i více laskavosti, pokud by on sám [Slavata] nebyl tak vyhýbavou společností.¹⁰⁷

Jedná se nicméně o poslední dopis, v němž se o Slavatovi hovoří příznivě. Jak ukazuje další korespondence, Slavata si od Sidneyho půjčil značnou sumu a jeho ochota půjčku splatit byla mizivá. Důsledkem nákladného cestování a aktuálního nedostatku financí byl Sidney často nucen tlačit na své evropské přátele, aby mu vrátili půjčku či dar, který jim poskytl. Právě v létě roku 1577 za tímto účelem využívá svého přítele Langueta, a jeho horlivé trvání na vrácení půjčky naznačuje, že se nejednalo o zanedbatelnou sumu.¹⁰⁸

Slavatovy půjčky se týkají celkem tři Languetovy dopisy Sidneymu. 12. srpna 1577 se Languet pozastavuje nad skutečností, že Slavata dluh ještě nesplatil, a informuje Sidneyho, že mu napsal dopis, v němž vyjadřuje překvapení nad tím, jak rychle [Slavata] zapomněl na laskavost, jíž mu Sidney v Londýně prokázal, a zároveň napsal dopis společnému příteli Thomasu Jordanovi,¹⁰⁹ aby Slavatovi jeho povinnost připomněl. V neposlední řadě pak žádá po Sidneym zaslání Slavatova dlužního úpisu, aby mohl postupovat oficiálně.¹¹⁰ Slavata ovšem na Languetův dopis nereagoval pokorně, ba naopak, čímž jako jeden z mála dokázal rozčítit jinak vždy klidného Langueta, neboť, jak tvrdí Languet ve svém dopise z 23. září téhož roku, Slavata „reagoval tak arogantně a hrubě, jako by jednal s nějakým českým buranem“.¹¹¹ Na konci listopadu nicméně Languet obdržel od Sidneyho Slavatův dlužní úpis, jenž Languet slibuje dotyčnému poslat „s takovou přílohou, jíž jeho tupost vyžaduje“.¹¹² Jak celá záležitost dopadla, již nicméně doloženo není.

KONEC PŘÍBĚHU: SIDNEYHO KULT

*„Was never eye did see that face,
Was never ear did hear that tongue,
Was never mind did mind his grace,
That ever thought the travel long:
But eyes, and ears, and ev'ry thought
Were with his sweet perfections caught.“¹¹³*

107 Sidney Languetovi, 21. 4. 1576. In Kuin 2012, s. 659.

108 Duncan-Jones 1991, s. 71.

109 Thomas Jordan byl od roku 1569 státním lékařem markrabství moravského. Byl rovněž spojen s moravskými bratry a biskupem Janem Blahoslavem (Kuin 2012, s. xlvi). I zde je přátelství spojeno se sdílením protestantského náboženského názoru.

110 Hubert Languet Sidneymu, 12. 8. 1577. In Kuin 2012, s. 762.

111 Hubert Languet Sidneymu, 23. 9. 1577. In Kuin 2012, s. 769. „He replied no less arrogantly and rudely than if he had been dealing with some Bohemian rustic.“ Přel. M.K.

112 Hubert Languet Sidneymu, 28. 11. 1577. In Kuin 2012, s. 797. „I will send it to him with the sort of addendum his stupidity deserves.“ Přel. M.K.

113 „Three Elegies on Sidney from *The Phoenix Nest*“, 1593, s. 322. „An Elegy, or friend's passion for his Astrophil: written upon the death of Sir Philip Sidney, knight, Lord Governor of Flushing“.

Na základě uvedené korespondence lze tedy doložit kontakt Tadeáše Hájka z Hájku s Philipem Sidneyem. Podpora, nejen materiální, již Sidneyho rodina poskytuje jeho synům, ukazuje na respekt, jež k němu chovali. Přímá korespondence mezi nimi zachována není, z toho lze usuzovat, že přátelský vztah pojil Hájka zejména s Hubertem Languetem, který vazbu se Sidneyem zprostředkoval, a jelikož Languetův názor byl pro Sidneyho podstatný a jeho doporučení důvěryhodná, svou podporu Hájkovým synům poskytl.

V obecné rovině se pak zde ukazuje komplexnost a hustota komunikační sítě mezi Anglií a kontinentem, v níž dosud slouží jako univerzální dorozumívací jazyk latina. Příznačná je zejména komunikační síť, již budují angličtí zástupci s protestantsky orientovanými intelektuály a aristokraty (to je i případ Hájka či Slavaty). I v dopisech, které se týkají Tadeáše Hájka, je nicméně hlavním obsahem a záměrem informovat o soudobých událostech, často vztahujících se k řešení nábožensko-politické otázky. Hájkova orientace na Anglii, fakt, že své syny posílá studovat právě tam (nikoli do tradičnějších destinací italských či francouzských), zároveň potvrzuje jeho zainteresovanost v protestantsky orientované intelektuální síti.

V květnu roku 1575 se Sidney vrací ke své úloze u dvora. O dva roky později je pak královnou Alžbětou vyslán jako zvláštní vyslanec k Rudolfu II., aby předal její gratulaci k jeho nástupu na trůn. Po návratu se Sidney však zapletl do záležitosti vyjednávání Alžbětina sňatku s bratrem francouzského krále, a v důsledku toho na čas ztratil královninu přízeň.¹¹⁴ To vše je důvodem pozdější Sidneyho frustrace z alžbětinského dvora, již mimo jiné vyjadřuje i ve svých pozdějších dopisech Languetovi z let 1576–1579.¹¹⁵ Podle Osborna měla Sidneyho frustrace zejména tři důvody. Byl přesvědčen, že podpora protestanství na kontinentě by měla být základem Alžbětiny zahraniční politiky, bohužel ale z finančních důvodů nebyla. Za druhé pak ani Sidneyho otec s ohledem na irskou záležitost nebyl v přízni. V neposlední řadě třetím faktorem byla disproporce mezi Sidneyho očekávaným dědictvím a aktuálním nedostatkem financí.¹¹⁶ Sidney následně strávil rok ve Wilton House se svou sestrou Mary a jejím manželem, hrabětem z Pembroke, kde se konečně vážně a soustředěně věnoval psaní.¹¹⁷

Ovšem i tyto události jsou příznačné pro formování Sidneyho poetického názoru, který v této době dostává fyzický rozměr v podobě jeho poezie i *Obrany básnictví*. I v této roli je Sidney výjimečně úspěšný a plní tak další úlohu aristokratického a intelektuálního ideálu, který má „národní“ charakter, kultivuje anglickou literární kulturu, čímž přispívá i společenské a náboženské autonomii; to vše vytváří výsledný obraz, kterým je Sidney později prezentován. Sidney sám významně a aktivně vstupuje do oblasti literární kultury jako básník, patron, příkladná osobnost formující anglickou národní poezii, jak je zjevné i z řady dedikací jmenujících Sidneyho (včetně Spenserova *Pastýřova kalendáře*).¹¹⁸ Kromě dedikací bylo Sidneymu věnováno i mnoho chvalozpěvů a dopisů. Gavin Alexander poznamenává, že „i po jeho smrti lidé, které znal či nikoli, mu dále pší či pší pro něj.“¹¹⁹ Helgerson hovoří o uvědoměném úsilí

114 Kuin, s. xi.

115 Berry, s. 306.

116 Osborn, s. 499–500.

117 Kuin, s. xi.

118 Srov. Duncan-Jones 1991, s. 222, 229.

119 Alexander 2010, s. 1.

ustavit království vlastního jazyka (*the kingdom of our own language*) a přispět tak k programovému posílení národní autonomie.¹²⁰ Právě rodina Sidney „království vlastního jazyka“ posiluje nebyvale, když literární kultura poskytuje pět významných básníků doby — kromě Philipa Sidneyho, ideálu, k němuž se vrací, jsou to jeho sestra Mary Sidney Herbert, hraběnka z Pembroke, jeho bratr Robert Sidney, synovec William Herbert a neteř Mary Wroth. Příznačné je, že i Mary Wroth, de facto zástupce další generace, setrvává u rodinné poetické tradice petrarkovského modelu.

Podstatné je, že stěžejní úlohu v posílení národní autonomie v rovině společenské, kulturní i politické zde sehrává jazyk a literární kultura. Na konci příběhu se Sidney ukazuje jako osobnost naplňující úspěchem (byť programovou) idealizaci, jejíž počátky nalzáme právě v jeho kontaktu s Languetem a dalšími evropskými intelektuály, a jako osobnost, základy jejíž literární a společenské identity formuje právě první z jeho evropských cest. Intelektuální setkání, korespondence, osobní zkušenost s náboženskými konflikty a diskusemi vedou Sidneyho uvažování ke koncipování poezie jako disciplíny plnící mravní účinek, vedoucí k dobru a přispívající tak též k řešení společenských konfliktů:

[...] V síle nejsou důvody,
 proč neřest padla, ty jsou v sladkém hlase
 rozumu, co jak slunce rozlévá se
 a plaší všechny noční přeludy.
 [...] Takže co krása k lásce srdce kloní,
 tvá ctnost přivádí lásku k dobrotě.¹²¹

Studie byla podpořena v rámci projektu SGS-2016-008 „Komunikace a vědění: intelektuální kruh Philipa Sidneyho“.

LITERATURA

- Alexander, Gavin. „Introduction“. In *Sidney's The Defence of Poesy' and Selected Renaissance Literary Criticism*. Ed. Gavin Alexander. London : Penguin Books, 2004, s. xvii–lxxxv.
- Alexander, Gavin. *Writing after Sidney*. Oxford : Oxford University Press, 2010.
- Berry, Edward. „Hubert Languet and the 'Making of Philip Sidney'“. *Studies in Philology*, 1988, roč. 85, č. 3, s. 305–320. [online]. [cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=3&sid=9fc7a32d-5bda-4e92-9a01-9ee18354e7cc%40sessionmgr103&hid=102&data=Jmxbmc9Y3Mmc2l0ZTl1aG9zdClsaXZl>>.
- Boutcher, Warren. „Literature, thought or fact? Past and present directions in the study of the early modern letter“. *Self-presentation and Social Identification. The Rhetoric and Pragmatics of Letter Writing in Early Modern Times*. Ed. Toon van Houdt — Jan Papy — Gilbert Tournoy — Constant Matheussen. Leuven : Leuven University Press, 2002, s. 137–163.

120 Srov. Helgerson 1994.

121 Sidney 1987, sonet 71, s. 77. „Not by rude force, but sweetest sovereignty / Of reason, from whose light those night-birds fly, / That inward sun in thine eyes shineth so. / [...] So while thy beauty draws the heart to love, / As fast thy virtue bends that love to good.“ (Sidney. *Astrophil and Stella*. In Sidney 2008, s. 182.)

- Chiari, Sophie (ed.) *The Circulation of Knowledge in Early Modern English Literature*. Farnham : Ashgate, 2015.
- Duncan-Jones, Katherine. *Sir Philip Sidney. Courtier Poet*. New Haven and London : Yale University Press, 1991.
- Greenblatt, Stephen. *Shakespearean negotiations: the circulation of social energy in Renaissance England*. Berkeley : University of California Press, 1988.
- Hannan, Leonie. „Women, Letter-Writing and the Life of the Mind in England, c.1650–1750“. *Literature & History*, 2013, roč. 22, č. 2, s. 1–19. [online]. [cit. 2016–08–26]. Dostupné z: <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=7&sid=9fc7a32d-5bda-4e92-9a01-9ee18354e7cc%40sessionmgr103&hid=102&bdata=jmxbhmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=90429410&db=a9h>>.
- Helgerson, Richard. *Forms of Nationhood. The Elizabethan Writing of England*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1994.
- Henderson, Judith Rice. „Humanist Letter Writing: Private Conversation or Public Forum?“ In *Self-presentation and Social Identification. The Rhetoric and Pragmatics of Letter Writing in Early Modern Times*. Ed. Toon van Houdt — Jan Papy — Gilbert Tournoy — Constant Matheeußen. Leuven : Leuven University Press, 2002, s. 17–38.
- Hopkins, Lisa. „Reading Between the Sheets: Letters in Shakespearean Tragedy“. *Critical Survey*, 2002, roč. 14, č. 3, s. 5–13. [online]. [cit. 2016–06–28]. Dostupné z: <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=11&sid=9fc7a32d-5bda-4e92-9a01-9ee18354e7cc%40sessionmgr103&hid=102&bdata=jmxbhmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=8541853&db=a9h>>.
- Ilardi, Vincent. „Crosses and Carets: Renaissance Patronage and Coded Letters of Recommendation“. *American Historical Review*, 1987, Vol. 92, Issue 5, s. 1127–1149. [online]. [cit. 2016–06–28]. Dostupné z: <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=5&sid=9fc7a32d-5bda-4e92-9a01-9ee18354e7cc%40sessionmgr103&hid=102&bdata=jmxbhmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=5662366&db=a9h>>.
- Kuin, Roger (ed.) *The Correspondence of Sir Philip Sidney. Volume I, II*. Oxford : Oxford University Press, 2012.
- Newbold, W. Webster. „Traditional, Practical, Entertaining: Two Early English Letter Writing Manuals“. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 2008, roč. 26, č. 3, s. 267–300. [online]. [cit. 2016–06–28]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdf/10.1525/rh.2008.26.3.267.pdf?_=1469800090870>.
- Osborn, James M. *Young Philip Sidney 1572–1577*. New Haven and London : Yale University Press, 1972.
- Shakespeare, William. „Hamlet“. In *Dílo*. William Shakespeare. Přel. Martin Hilský. Praha : Academia, 2011, s. 1031–1081.
- Sidney, Philip. *Astrofel a Stella*. Přel. Alois Bejblík a Gustav Francl. Praha : Odeon, 1987.
- Sidney, Philip. „Sir Philip Sidney. The Defence of Poesy“. In *Sidney's The Defene of Poesy and Selected Renaissance Literary Criticism*. Ed. Gavin Alexander. London : Penguin Books, 2004.
- Sidney, Philip. „The Defence of Poesy“. In *Sir Philip Sidney The Major Works*. Ed. Katherine Duncan-Jones. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 212–250.
- Smolka, Josef. „K počátkům přátelství T. Brahe (1546–1601) a T. Hájka (1526–1600)“. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*, 2002, roč. 47, č. 2, s. 140–149.
- Stewart, Alan — Wolfe, Heather. *Letterwriting in Renaissance England*. Folger Shakespeare Library, 2004.
- Stillman, Robert. E. *Philip Sidney and the Poetics of Renaissance Cosmopolitanism*. Aldershot : Ashgate, 2008.
- „Three elegies on Sidney from the Phoenix Nest, 1593“. In *Sir Philip Sidney The Major Works*. Ed. Katherine Duncan-Jones. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 319–328.
- Vetter, Quido — Archibald, Raymond Clare. „The Development of Mathematics in Bohemia“. *The American Mathematical Monthly*, 1923, roč. 30, č. 2, s. 47–58. [online]. [cit. 2016–06–28]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/tc/accept?origin=/stable/pdf/2298480.pdf>>.

SIDNEY'S CONTINENTAL TOUR AND TESTIMONY OF LETTERS GENESIS OF SIDNEY'S CONCEPT OF POESY

The study intends to investigate the relations between Philip Sidney and the continental intellectual circle (mainly that of Protestant scholars and aristocrats) on the basis of Sidney's correspondence. The study is focused especially on the Czech cultural milieu. Sidney's „grand tour“ over continent is crucial for the formation of his concept of poetry. The poesy is, against Sidney, among all forms of learning the best suited to move the soul to virtue through the beautiful and delightful images of moral example, playing its important role in society.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Philip Sidney — Tadeáš Hájek z Hájku — Hubert Languet — korespondence — poetika — renesance
Philip Sidney — Tadeus Hájek z Hajku — Hubert Languet — Correspondence — Poetics — Renaissance

Martina Kastnerová (* 1981) působí od roku 2006 na Katedře filozofie FF ZČU v Plzni. Od roku 2012 je členkou Výzkumného centra pro teorii a dějiny vědy (Research Center for Theory and History of Science). V odborné práci se soustřeďuje na současné teorie interpretace se zaměřením na anglo-americkou oblast a analýzu renesančních textů (monografie *Shakespeare a teorie interpretace*). V aktuálním výzkumu se věnuje analýze stěžejních témat alžbětinské poetiky se zaměřením na soudobou reflexi antického mimetického konceptu a vyrovnání se s antickými a kontinentálními vzory, renesanční korespondenční síť a přenos vědění (dílní studie např. v *American and British Studies Annual*, *Svět literatury*, *Ostium*, monografie *Profesionalizace literární kultury: Alžbětinská poetika jako součást komplexu renesančního vědění*). V nejnovějších připravovaných textech se zaměřuje na ženské postavy alžbětinské literární kultury Mary Sidney Herbert a Mary Wroth, připravuje k publikaci monografii *Intelektuální kruh Philipa Sidneyho*.